

УДК 342.725.1

<https://orcid.org/0000-0003-0762-2294>

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-1-9-26-33>

Глинчук Ольга Іванівна,

викладач української мови та літератури
ДНЗ «Тернопільський професійний коледж
з військовою та фізичною підготовкою»

м.Збараж, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8534-1880>

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-1-9-26-33>

Бендера Ірина Леонідівна,

зав.лабораторії кафедри цивільного права,

Юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій,

Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ МОВУ

Анотація. Українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації.

Ключові слова: державна українська мова, ділова українська мова, відповідальність, суб'єкти правовідносин, законопроект, закон України, українізація, суспільство, мовне питання, сертифікат, володіння українською мовою, мова та незалежність.

Annotation. The Ukrainian language reflects the identity of the multimillion Ukrainian people as a way of communication and intellectual expression of personality. It is basis of its spirituality and historical memory.

The restored independent Ukraine inherited a distorted language situation as a result of the assimilation of Ukrainians. In the past, the linguistic and cultural identity of Ukrainians was destroyed under the slogans of struggle against "Little Russian separatism" and "Ukrainian bourgeois nationalism". Natural desire to preserve the Ukrainian language was considered as a manifestation of state independence.

The current situation with the Ukrainian language is a result of the widespread use of coercion. This method was aimed for imposing restrictions on usage of the Ukrainian language in order to gradually displace it from all spheres of public life.

The Ukrainian state language is the only one (unified) on the whole territory of Ukraine, it necessarily extends to all branches of state power, local self-government, as well as other public spheres life.

According to the current legislation, all enterprises, institutions and organizations of all forms of ownership and entrepreneurs must use the Ukrainian language. Businesses are also required by law to provide consumers with information about their products, works or services in the state language. Information on price tags, instructions, technical characteristics, markings, tickets, menus, etc. must be provided in the state language. In addition, e-commerce entities registered in Ukraine will now be required to ensure that all information specified by law, including the subject of the electronic contract, is provided in the state language.

According to the current legislation, every citizen of Ukraine is obliged to speak the Ukrainian language. The opportunity to study the state language is provided through all educational institutions and free courses.

When appointed to a senior management position, civil servants are required to confirm their level of Ukrainian language proficiency.

Let's take care of the purity of the Ukrainian language! Use it in everyday life, as well as at all levels of state power. Students of foreign countries study our melodic language with pleasure, sing our Ukrainian folk songs, read poetry of our famous writers.

Many business language books appeared in independent Ukraine. They became a suitable addition to the official business topics, enriched the business language with modern terms, samples of new documents.

In an independent state, the Ukrainian language is the state language. It confidently integrated to the daily communication of the great, wise and proud Ukrainian people. This is a great linguistic victory.

Keywords: state Ukrainian language, business Ukrainian language, responsibility, subjects of legal relations, Bill (draft law), law of Ukraine, Ukrainization, society, language issue, certificate, knowledge of Ukrainian language, language and independence.

Постановка проблеми. Українська мова як засіб спілкування та інтелектуального виявлення особистості відображає самобутність багатомільйонного українського народу і є основою його духовності та історичної пам'яті [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Незалежна Україна успадкувала деформовану мовну ситуацію, що склалася внаслідок асиміляції українців. У минулому під гаслами боротьби з "малоросійським сепаратизмом" та "українським буржуазним націоналізмом" знищувалася мовно-культурна ідентичність українців. Їх природне бажання зберегти українську мову розглядалося як прояв прагнення до державної незалежності.

Питання щодо конституційності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на сучасному етапі досліджують науковці: доктор філологічних наук Павло Гриценко, доктор філологічних наук, професор Богдан Ажнюк, письменник Андрій Курков,

український книговидавець Віталій Карпанов, американський дослідник української мови Курт Вулгайзер.

Ситуація з мовою, що склалася в Україні, значною мірою є наслідком широкого застосування прямого і прихованого примусу, спрямованого на запровадження обмежень щодо використання української мови з метою її поступового витіснення з усіх сфер суспільного життя. За даними першого Всеукраїнського перепису населення 2001 року, українці становлять 77,8 відсотка населення України, тоді як українську мову визнає рідною лише 67,5 відсотка, а черговий *Всеукраїнський перепис населення* має відбутися у 2023 році. Відповідно до рішення Уряду. У багатьох регіонах України в міській комунікації, масовій культурі, інформаційному просторі лише починає домінує українська мова.

Виклад основного матеріалу.

Керуючись Конституцією України Ст. 10 Державною мовою в Україні є українська мова [2].

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Опираючись на Концепцію державної мовної політики, мовна політика посідає чільне місце в системі державних пріоритетів, оскільки її стратегічним завданням є забезпечення неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та задоволення мовних потреб громадян України [3].

Незважаючи на задекларованість державного статусу української мови, аналіз мовної ситуації в державі свідчить про наявність політичних спекуляцій щодо її використання, що суперечить інтересам національної безпеки України, ставить під загрозу її суверенітет. Для усунення такої загрози необхідно розширити сферу застосування української мови, стимулювати формування і захист національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору. Держава повинна забезпечити безумовне виконання конституційної норми про всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Держава опікується також задоволенням мовних потреб українців, які проживають за межами держави, шляхом надання відповідної допомоги центрам української культури, громадським організаціям та культурно-освітнім закладам за кордоном [3].

16 липня 2019 року набув чинності Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII (далі — Закон №2704), який визначає українську мову як єдину державну мову в Україні та покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і застосування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Згідно закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» яким обумовлено, що мовою суб'єктів правовідносин в Україні є державна мова. Тому інформація, наприклад, про товари та послуги на території України має надаватися у першу чергу українською.

Крім того, тепер суб'єктам електронної комерції, які зареєстровані в Україні, слід забезпечити надання усієї інформації, визначеної законом, зокрема і щодо предмету електронного договору, державною мовою.

Аналізуючи впровадження вищезазначеного закону слід відмітити, що передбачено, підтвердження рівня володіння державною мовою, набуття громадянства, а також, демонстрація та поширення фільмів, проведення концертів та розважальних шоу, зокрема і на телебаченні, має відбуватися державною мовою.

Крім того, туристичне та екскурсійне обслуговування також має бути українською мовою, але туристичне обслуговування іноземців та осіб без громадянства може здійснюватися мовою міжнародного спілкування.

В першу чергу, українська державна мова єдина на всій території України, розповсюджується обов'язково на всі гілки державної влади, місцеве самоврядування, а також в інших публічних в ладні структури, сферах суспільного життя.

Закон визначає перелік осіб, які зобов'язані складати іспит і отримати державний сертифікат, як і тих, що можуть підтвердити рівень володіння державною мовою освітнім документом без необхідності іспиту.

Підготовку, організацію і проведення іспиту покладено на Національну комісію зі стандартів державної мови (НКСДМ) – центральний орган виконавчої влади зі спеціальними повноваженнями.

Іспитовий майданчик НКСДМ розташовані у 15 містах, зокрема у Києві, Полтаві, Вінниці, Чернігові, Житомирі, Черкасах, Луцьку, Івано-Франківську, Чернівцях, Кропивницькому, Миколаєві, Херсоні та Рубіжному, але у зв'язку збільшенням охочих скласти іспит, тому перелік майданчиків буде оновлено на сайті НКСДМ. Сертифікат для громадян України є безкоштовний, а відповідно до порядку проведення іспиту для не громадян України оплата за сертифікат до 500грн.

На іспит можна зареєструватися онлайн на спеціальній платформі НКСДМ, але складати потрібно обов'язково в уповноваженій установі. Дане тестування проходить 1) для складання іспиту на визнання рівня володіння державною мовою (для виконання службових обов'язків) за чотирма блоками: культура мови (тестування), читання (тестування), письмо (одне завдання відкритого типу), говоріння (два завдання відкритого типу); 2) зі складання іспиту для визнання рівня володіння державною мовою (для претендентів на отримання громадянства України): слухання (тестування), читання (тестування), письмо (два завдання відкритого типу), говоріння (три завдання відкритого типу).

З серпня цього року, оновлено процедуру іспиту для виконання службових обов'язків.

Національна комісія зі стандартів державної мови інформує претендентів про спрощення процедури складання іспиту на визначення рівня володіння державною мовою для виконання службових обов'язків, а саме:

- скорочено загальну тривалість іспиту із двох годин до 30 хвилин;
- змінено структуру іспитової роботи: чотири блоки іспиту трансформовані у два – письмову частину (29 тестових завдань) та усну (монолог);
- зменшено максимальну кількість балів за іспит для виконання службових обов'язків (з 162 до 63).

Скорочення часу іспитової сесії сприятиме збільшенню пропускну́ї спроможності центрів іспитування. Тепер значно більше претендентів на посади отримують можливість скласти іспит у найкоротші терміни [4].

Законом № 2704 передбачено і запроваджено посаду Уповноваженого із захисту державної мови, яким призначено - Кременія Тараса Дмитровича. З дня призначення Уповноваженого із захисту державної мови запрацювали положення про розгляд ним скарг, здійснення державного контролю за застосуванням державної мови, а також про порядок притягнення до цивільної відповідальності суб'єктів за порушення закону щодо застосування державної мови у правовідносинах. У прикінцевих та перехідних положеннях Закону № 2704 передбачено й адміністративну відповідальність за порушення закону щодо функціонування і застосування української мови як державної — шляхом внесення відповідних норм до Кодексу України про адміністративні правопорушення (*далі* — КУпАП) [5]. Так, порушення вимог Закону № 2704 під час засідань, заходів, зустрічей і робочого спілкування, в актах, діловодстві та документообігу в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим і органах місцевого самоврядування, на державних і комунальних підприємствах, в установах та організаціях, інших суб'єктах господарювання державної і комунальної форм власності, у судочинстві та діловодстві у судах України, в органах правопорядку, розвідувальних органах, державних органах спеціального призначення з правоохоронними функціями, на державному кордоні України, у процесі виборів та референдумів, у міжнародних договорах України. Якщо скарга вмотивована, то закладу оголосять попередження та вимогу усунути порушення протягом 30 днів.

До осіб, що порушили вимоги Закону № 2704 у сфері освіти, науки, культури, книговидання, у користувацьких інтерфейсах комп'ютерних програм та веб-сайтів, у сфері інформації для загального ознайомлення, публічних заходів, технічної і проектної документації, реклами, охорони здоров'я, спорту, телекомунікацій та поштового зв'язку, транспорту — можуть застосовуватися заходи адміністративного характеру.

Згідно чинного законодавства усі підприємства, установи та організації всіх форм власності та підприємці мають застосовувати українську мову. Також суб'єкти господарювання зобов'язані, відповідно до закону, надавати споживачам інформацію про свої товари, роботи чи послуги державною мовою. Державною мовою має подаватися інформація на цінниках, в інструкціях, технічних характеристиках, маркуванні, квитках, меню тощо. Крім того, тепер

суб'єкти електронної комерції, зареєстровані в Україні, будуть зобов'язані забезпечити надання усієї інформації, визначеної законом, зокрема і щодо предмету електронного договору, державною мовою.

Водночас інформація державною мовою про товари та послуги може дублюватися іншими мовами. Тому може здійснюватися обслуговування клієнта не державною мовою, якщо на цьому наполягає клієнт і знайти компроміс щодо мови комунікації.

Андрій Курков, письменник зауважує: «Треба подивитися, що буде відбуватися і як буде відбуватися. Тобто там, де ніхто не говорить досі українською мовою, мені важко собі уявити, щоб там раптом заговорили українською. Але хтось може – і заговорить. В цьому є такий собі драйв, челендж, щоб ще раз людям задуматися, в якій країні вони живуть, і які цінності у цієї країни, чим вона відрізняється від інших країн» [6].

Він допускає, що у великих містах можуть бути конфлікти: у Харкові, Дніпрі, Запоріжжі. Може доходити навіть до побутових конфліктів, скарг, і керівництво закладів змушене буде працювати з персоналом. Поступово навіть там, де зараз цього не відбувається, будуть говорити і звертатися українською мовою.

Представники різних сфер висловлюють різні сподівання. Так, президент асоціації «Об'єднання операторів ринку нафтопродуктів України» Леонід Косянчук - каже «Примусово нічого не буде. Безперечно, державною мовою може бути тільки українська, і було би дивно, якби це було не так. Але, зважаючи на те, що в Україні живе надзвичайно багато національностей, запроваджувати примусову українізацію – не правильно. Треба інакше, не батоном, а пряником. Треба популяризувати. Якщо дівчина, сидить на касі і скаже вам кілька слів іншою мовою, то треба її за це карати? Гадаю, це надумана проблема, яка є далеко не першочерговою. Є важливіші проблеми у державі. А у мовному питанні завжди можна порозумітися. Я не думаю, що люди, коли почують якусь не ту мову, почнуть викликати поліцію» [6].

На думку В'ячеслава Биковця, генерального директора Спілки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України, заклади обслуговування вже українізували і обслуговування українською мовою зараз сприймається позитивно і приваблює клієнтів. «Я не бачу жодної проблеми із знанням, із застосуванням української мови в Українській державі. А щодо штрафів, то коли не доходить через голову, то має доходити через кишеню. Що стосується виробників – немає жодних проблем будь-який товар маркувати українською мовою. Це турбота про споживача, який не купуватиме товар маркований незрозумілою мовою. А щоб уникнути штрафів, варто вивчати українську мову, якщо персонал нею не володіє, але хоче працювати в Україні», - зауважує В'ячеслав Биковець [6].

25 січня 2021 року у Верховній Раді зареєструвано законопроект №4638, що передбачає скасування відповідальності за порушення права на послуги українською мовою.

9 лютого 2021 року зареєструвано проект закону №4638-2, що передбачають скасування чи відтермінування 57 статті Закону України "Про

забезпечення функціонування української мови як державної». Цей документ відстрочує притягнення до відповідальності до липня 2022 року.

Після цього активісти проводили акції в багатьох містах України (Київ, Харків, Одеса, Вінниця, Миколаїв, Львів, Ковель та інші) з викликами і плакатами «Кожне слово українською – цеглинка у фундаменті держави», «НЕМАЄ МОВИ – НЕМАЄ ДЕРЖАВИ», «Руки геть від української мови», «Українська мова – ДНК нації».

Сьогодні, на багатьох форумах, випливають не поодинокі випадки, коли ти влаштуєшся на роботу, із за спілкування українською мовою тебе не беруть на роботу. Ці керівники закладів порушують Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та норми статті 23 Цивільного кодексу України, що свідчить про приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [6]. Тому відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості відповідно до статей 22 та 23 Цивільного кодексу України [7].

Дана проблематика, на сьогодні, набуває все більшої актуальності. Тому з огляду конституційних прав, особа не тільки здійснює свої права, а й має право на їх захист, що уособлюється не тільки в усуненні порушень, а й у відшкодуванні матеріальної та моральної шкоди.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження надихає на створення різних цікавих проєктів, такі як «МОВОЗНАЙ», для того щоб перевірити своє володіння українською мовою, збагатити свій словниковий запас, поліпшити тексти статей в українській «Вікіпедії», щоб грамотної української мови стало більше.

Згідно чинного законодавства, кожен громадянин України зобов'язаний володіти українською мовою, йому забезпечується опанування державної мови через усі заклади освіти та безкоштовні курси, які організовуються.

Під час призначення на вищу керівну посаду, державні службовці зобов'язані підтвердити рівень володіння державною українською мовою.

Піклуймося про чистоту української мови! Про її використання не лише в повсякденному житті, а й на рівні державної влади. Нашу мелодійну мову вивчають із задоволенням студенти іноземних країн, співають наші українські народні пісні, читають поезії наших відомих письменників.

Література:

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України № 2704-VIII від 25 квітня 2019 р.

- URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 02.08.2021).
2. Конституція України. Стаття 10:
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.07.2021).
3. Про Концепцію державної мовної політики. Указ президента N 161/2010 від 15 лютого 2010 року URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text> (дата звернення: 29.07.2021).
4. Національна комісія зі стандартів державної мови. Оновлено процедуру іспиту для виконання службових обов'язків URL:<https://mova.gov.ua/news/proceduru-ispitu-dlya-vikonannya-sluzhbovih-obovyazkiv-zmineno> (дата звернення: 28.08.2021).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 29.07.2021).
6. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-movu-v-2021-rotsi-i-sfera-obsluhovuvannya-shtrafy-za-porushennya-vzhe-khochut-skasuvaty/31046968.html> (дата звернення: 09.08.2021).
7. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.08.2021).